

Wstęp

Celem niniejszej publikacji jest analiza rozwiązań instytucjonalnych (instrumentów prawnych, organizacyjnych i finansowych) i prezentacja wybranych działań wobec osób z niepełnosprawnościami w Uniwersytecie Warszawskim. W pracy skoncentrowano się na działaniach uczelni podejmowanych przez nią w latach 1997–2023.

W literaturze przedmiotu wskazuje się, że niezależnie od stosowanych wskaźników w Polsce i Europie widać wyraźny wzrost liczby osób z niepełnosprawnościami¹. Odsetek ich w poszczególnych krajach jest zróżnicowany. W 2022 r. najwyższy poziom miał w Łotwie (38,5 proc.), Danii (36,1 proc.) i Portugalii (34 proc.).

Według danych Eurostatu z 2023 r. nawet 26,8 proc. osób w wieku 16 lat i więcej w UE jest dotkniętych niepełnosprawnością. Oznacza to, że 101 mln osób w UE ma jakąś formę niepełnosprawności (lub też, że jedna na cztery osoby dorosłe jej doświadcza).

Osoby z niepełnosprawnościami napotykają liczne przeszkody w dostępie do opieki zdrowotnej, edukacji, pracy czy też wypoczynku oraz udziału w życiu politycznym². W świetle danych unijnych niemal połowa obywateli UE jest zdania, że w ich kraju dyskryminacja ze względu na niepełnosprawność ma charakter powszechny.

Prawdopodobieństwo wystąpienia niepełnosprawności wzrasta wraz z wiekiem. W 2023 r. odsetek kobiet z niepełnosprawnościami we wszystkich państwach członkowskich UE był wyższy niż wśród mężczyzn³. Kiedy przeanalizujemy literaturę przedmiotu, zauważymy, że autorzy podkreślają, iż wzrost

¹ Gąciarz B., *Wstęp*, [w:] B. Gąciarz, S. Rudnicki (red.), *Polscy niepełnosprawni: od kompleksowej diagnozy do nowego modelu polityki społecznej*, Wydawnictwa AGH, Kraków 2014, s. 7.

² <https://www.consilium.europa.eu/pl/infographics/disability-eu-facts-figures/#0> (dostęp 24.01.2025).

³ Z niepełnosprawnościami żyje 29,2 proc. kobiet i 24,3 proc. mężczyzn, <https://www.consilium.europa.eu/pl/infographics/disability-eu-facts-figures/#0> (dostęp 24.02.2025).

liczby osób z niepełnosprawnościami to skutek zmian o charakterze cywilizacyjnym – postępu wiedzy i technologii medycznych – oraz konsekwencja wydłużania się życia wskutek wdrożenia mechanizmów zarządzania zdrowiem publicznym. Nie bez znaczenia jest także fakt ogólnego wzrostu dobrobytu, zmian w zakresie kultury, które odnoszą się do zdrowia, kondycji fizycznej oraz intelektualnej, a także wzorów pełnienia ról społecznych. Zwiększanie się liczby osób niepełnosprawnych w społeczeństwach ma wymiar nie tylko statystyczny i demograficzny. O znaczeniu niepełnosprawności decyduje jej wymiar społeczny oraz kulturowy. W literaturze przedmiotu wskazuje się, że niepełnosprawność odzwierciedla cechy strukturalne społeczeństw, cechy systemu ekonomicznego, politycznego, określa dominujące reguły społecznej organizacji oraz hierarchię wartości⁴.

Wśród wyzwań stojących przed osobami z niepełnosprawnościami wymienia się w dalszym ciągu dyskryminację. Wciąż wiele osób doświadcza złego lub niesprawiedliwego traktowania ze względu na swoją niepełnosprawność. Według badań Eurobarometru aż 52 proc. tych osób czuje się dyskryminowane. Niepełnosprawność to także czterokrotnie wyższe prawdopodobieństwo niezaspokojenia potrzeb dotyczących opieki zdrowotnej⁵.

Według danych UE w 2020 r. aż 17,7 proc. osób z niepełnosprawnościami w wieku 20–26 lat było bezrobotnych. W tej samej grupie wiekowej osób bez niepełnosprawności nie miało pracy tylko 8,6 proc. Nie pozostaje to bez wpływu na sytuację i autonomię finansową osób z niepełnosprawnościami. Aż co trzecia osoba z niepełnosprawnością jest zagrożona ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. W 2023 r. tymi zjawiskami było zagrożonych 28,8 proc. osób z niepełnosprawnościami wobec 18 proc. osób bez niepełnosprawności⁶.

Dane wskazują, że aż jedna na pięć osób z niepełnosprawnościami przedwcześnie kończy naukę. Odsetek ten jest dwukrotnie wyższy niż w przypadku osób bez niepełnosprawności. W dalszym ciągu wiele młodych osób z niepełnosprawnościami uczęszcza do szkół specjalnych i doświadcza trudności w dostępie do powszechnego systemu kształcenia oraz szkoleń. Niestety tylko 29 proc. ma wykształcenie wyższe (pomaturalne) w porównaniu z 44 proc. osób bez niepełnosprawności w UE.

W świetle tych danych z pewnością uzasadnione jest zajęcie się problematyką niepełnosprawności jako ważnym zagrożeniem dotyczącym nie tylko

⁴ *Ibidem*.

⁵ Co prawda każdy ma prawo do opieki zdrowotnej o charakterze profilaktycznym i leczenia, ale UE wskazuje, że dla osób z niepełnosprawnościami opieka zdrowotna jest często zbyt kosztowna i oddalona, a także wymaga długiego czekania, <https://www.consilium.europa.eu/pl/infographics/disability-eu-facts-figures/#0> (dostęp 24.02.2025).

⁶ <https://www.consilium.europa.eu/pl/infographics/disability-eu-facts-figures/#0> (dostęp 24.02.2025).

szerokich kręgów osób i obywateli UE, ale też istotnym elementem polityki publicznej i polityki społecznej.

Publikacja składa się z kilku części. W pierwszym rozdziale w celu ukazania skali zjawiska niepełnosprawności w Polsce przedstawiono wybrane dane. Następnie przeprowadzono rozważania na temat rozwiązań prawnych i organizacyjnych wspierających studentów z niepełnosprawnościami w Polsce. Na koniec dokonano analizy rozwiązań instytucjonalnych wspierających osoby z niepełnosprawnościami w środowisku akademickim w celu wskazania ewolucji polityki Uniwersytetu Warszawskiego wobec niepełnosprawności.

W niniejszym opracowaniu przeanalizowano m.in. kwestie terminologiczne i metodologiczne, zaprezentowano koncepcję i cel analiz. Przedstawiono także rys historyczny działań uniwersytetu wobec problemu niepełnosprawności wśród studentów. Wskazano narzędzia i instrumenty wykorzystywane do wyrównywania szans osób z niepełnosprawnościami w celu urzeczywistniania w środowisku akademickim koncepcji edukacji włączającej.

W 2023 r. liczba studentów i doktorantów z niepełnosprawnościami oraz szczególnymi potrzebami zarejestrowanych w Biurze ds. Osób z Niepełnosprawnościami UW (BON) wyniosła 2 302 osoby. W grupie tej było 67 osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności, 371 – ze stopniem umiarkowanym i 270 – z lekkim stopniem niepełnosprawności. Aż 1 648 zarejestrowanych było bez orzeczonego stopnia niepełnosprawności. W tej grupie 1 397 osób zgłosiło w roku sprawozdawczym trudności w zakresie zdrowia psychicznego podczas studiów⁷.

Wnioski dotyczące rozwiązań wspierających złożone przez studentów i doktorantów UW:

- 980 podań studentów dotyczących indywidualnej organizacji studiów (za pośrednictwem BON),
- 611 podań o urlop zdrowotny,
- 10 podań doktorantów szkół doktorskich, w tym siedem dotyczyło przyznania indywidualnego trybu kształcenia, a trzy – czasowego zawieszenia kształcenia.

Te dane wskazują, jak bardzo ważne to są zagadnienia i rozwiązania.

Działania wspierające osoby z ograniczeniami sprawności w UW organizowane i koordynowane były w 2023 r. przez BON i miały na celu zapewnienie osobom z niepełnosprawnościami warunków umożliwiających pełny udział w procesie przyjmowania na studia, kształceniu na studiach i w szkołach doktorskich oraz prowadzenie działalności naukowej. W celu urzeczywistnienia tych zapisów podejmowane i rozwijane są liczne inicjatywy obejmujące m.in.:

⁷ Sprawozdanie rektora UW z działalności uczelni za 2023 r., s. 55.

- diagnozowanie funkcjonalne wpływu sytuacji zdrowotnej studentów na proces studiowania,
- planowanie i koordynowanie różnych form wsparcia edukacyjnego mającego na celu wyrównywanie szans osób z niepełnosprawnościami w dostępie do oferty UW,
- przygotowywanie materiałów dydaktycznych w formach alternatywnych,
- wsparcie w dostępie do najnowszych technologii,
- realizację transportu z uwzględnieniem potrzeb osób z ograniczeniami sprawności,
- koordynowanie przyjmowania i realizacji wniosków o stypendia dla studentów i doktorantów z niepełnosprawnościami,
- przyznawanie w domach studenckich miejsc dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami,
- indywidualne wsparcie w zakresie dostępności procesu dydaktycznego,
- działania popularyzatorsko-szkoleniowe,
- aktywny udział w pracach nad ewaluacją obsługi kształcenia w systemach USOS⁸.

Warto przyjrzeć się katalogowi rozwiązań instytucjonalnych wspierających osoby z niepełnosprawnościami w środowisku akademickim. Rozwijanie tego obszaru działalności w Uniwersytecie Warszawskim ma już długą tradycję. Analizy dowodzą, że w kreowaniu polityki włączenia osób z ograniczeniami sprawności do społeczności akademickiej należy szukać partnerów, budować trwałe sojusze, poszukiwać źródeł finansowania zarówno swoich, jak i wspólnych inicjatyw. Niezmiernie ważne są także działania edukacyjno-promocyjne i w zakresie kształtowania postaw (na zewnątrz, ale i wewnątrz społeczności akademickiej).

⁸ *Ibidem*, s. 56.